A költő nem tévedhet

KORMOS ISTVÁN INTERJÚJA NAGY LÁSZLÓVAL A MAGYAR TELEVÍZIÓBAN

(RÉSZLETEK)

KORMOS I.: Azt, hogy költő vagy, ki tudod-e mondani?

NAGY L.: *Nem szoktam kimondani. Hivatalos papírokra ráírom, hogy író a foglalkozásom. Egyébként azt szoktam mondani, hogy festő vagy műfordító.*

KORMOS I.: Van egy másik emlegetett szava a pályádnak, és majdnem nevetséges szava, az, hogy ihlet. Mi az ihlet?

NAGY L.: *Igen, szoktak bennünket csúfolni: most van ihletben a költő. Én ritkán használom ezt a szót, az ihletet alkalmas lelki állapotnak tartom versírásra. Az a tapasztalatom, hogy verset is csak jókedvvel és erővel tudok írni. Olyankor is, amikor keserű, szomorú verset kezdek.*

KORMOS I.: A játékra van-e erőd, képességed, vagy úgy érzed, hogy csak a sorskérdésekkel foglalkozhat a költő?

NAGY L.: *Az igazi költő nemcsak azzal foglalkozik, játékosan is lehet egyébként sorskérdésekről írni. Örököltem játékosságot, humorérzéket, sajnos, nem tudtam eléggé kihasználni. Most, hogy bölcsebb lettem, tudok mulatni magamon is, másokon is, így is tudok játszani. De magában a versben, a vers felépítésében is alkalmazni tudom a játékot.*

KORMOS I.: Hogyan építed a verset, hogyan írsz?

NAGY L.: *Sokszor egyetlen szóból is tudok verset írni. Köréje rántok sok mindent. Kosztolányi szerint a legszebb magyar szavak: vér, gyöngy, kard, szív... Én minden ilyen szóból tudnék külön verset írni. Egyetlen szóból, egyetlen felötlött verssorból is lehet költemény. Egy-egy sort sokáig hordozunk magunkban, egyszer csak megérjük, hogy a vers építkezik. Példát mondok: a Ki viszi át a Szerelmet című versemet először 1954-ben próbáltam megírni, nem sikerült. Csak később, talán három év múlva volt olyan, hogy versnek nevezhettem. De később ezen is javítottam. Van úgy, hogy azonnal megírom. Főleg fiatal koromban írtam így. Nemigen javítottam, gondolván ez a szűz verstest, nem nyúlok hozzá. Rosszul gondoltam. Később megtudtam, Vörösmarty is javított és milyen jól. A cenzor kedvéért a Vén cigányon is, mert kifogásolta, Krisztus megfordul a koporsóban. Ebből a kifogásolt sorból lett ez a gyönyörűség: „Isten sírja reszket a szent honban".*

KORMOS I.: Kik hatottak, költők, legerősebben költészetedre?

NAGY L.: *Fiatalkoromban József Attila. Verseit olvasva határoztam el, hogy komolyan foglalkozom írással. Majd Csokonai Vitéz Mihály, a 48-as időkben. Később Ady Endre. Mikor pedig a tagoló és időmértékes verset próbáltam párosítani: Berzsenyi Dániel, Vörösmarty Mihály. Aztán a külföldiek, hiszen közülük fordítottam is, Whitman, Apollinaire, Alexandr Blok. De említhetem a Bibliát is, mellette Majakovszkijt, Jeszenyint. Mostanában még inkább figyelem a világköltészetet. Én tudok tanulni mindenkitől, még egy ellentétes irányzattól is. Szeretem a bátor költőket mindenféle értelemben. Sokszor olyan helyzetben vagyok, szükségem van a bátorításra. Őseimet ezért is olvasom.*

KORMOS I.: Milyeneket szoktál álmodni?

NAGY L.: *Különféle különös dolgokat álmodok, hiszen az álom maga is különösség. Vannak szép, csúnya, rossz álmaim. Sokszor álmodtam már nagy és piszkos vízzel, zúg el alattam, csak egy kis ágacskába tudok kapaszkodni. Álmodok szépet is. Tíz évvel ezelőtt álmodtam egy nagy bársonyos dombot. Barátommal Vigh Tamás szobrásszal csúszkáltunk lefele, seggen. Többször megismételtük, igen vidámak voltunk. Legszebb álmom a repülés, már gyermekkoromban is repültem sokat.*

KORMOS I.: Varázslás, boszorkány, babona volt az iszkázi levegőben?

NAGY L.: *Igen. A mesét úgy fogtuk föl, mint valóságot, éppen ezért féltünk is. Ha zúgott nálunk a kémény, a szélső házban laktunk, akkor mindjárt az ördögökre gondoltam. Boszorkány hírében állt a faluban néhány ember, asszony, ezekre is félelemmel néztem. Féltem a gyerekevő disznótól meg a haláltól. Apám, ha a mezőn feledte, mondjuk a kaszáját. Akkor, ha elmentem érte este későn, féltem, hátha találkozom ilyen alakokkal, esetleg egy másik kaszással, a halállal. Hatéves lehettem, mikor elaludtam a réten a marhák mellett — őrizés közben — egy dombocskán, amit apám kis börcnek (bércnek) nevezett. Alkonyatkor ébredtem föl — már tudom, az alkonyati ébredés szomorú —, hirtelen arra gondoltam, hogy meg kell halnom. Sírtam, bőgtem, ordítottam, kikeltem teljesen magamból, még az állatok is bámultak rám. A haláltól mindig féltem, de ilyen hatalmas indulatot nem váltott ki belőlem azóta sem.*

KORMOS I.: Nehéz elképzelni rólad, később sírtál-e?

NAGY L.: *Nagyon ritkán. Akkor sem, ha apám megvert, jólesett volna pedig, de nem, sőt bocsánatot se kértem. 1946 augusztusában sírtam nagyot, mert lekéstem a vonatot, mentem volna fölvételi vizsgára, a Főiskolára. Nem sírtam apám halálhírére sem, nehezemre esett pedig, lementem a műhelyembe, dolgoztam. Viszont, barátom Kondor Béla halálakor nagyon zokogtam, hasra fekve. Megemlíthetem kiűzetésemet a Paradicsomból. Kicsikoromban történt, talán ötéves lehettem. Kis pajtásnőmmel azt cselekedtük, amit láttunk a madaraktól, földön járó állatoktól, de megleptek bennünket. Ezt elfeledtem volna, ha nem csúfolnak lánytestvéreim: „Magdi a kű között, Magdi a kű között!" Mert ott játszottuk ezt a játékot, a szerelmet. Mérgemben sírtam ezért, akkor pedig rámkiabálták: „Rő-rő hegede, macska lika fekete!" Szomorú lélekkel éltem sokáig, s ha gondoltam ilyen cselekedetre, nem mertem elkezdeni jó ideig. Ilyen korán vesztettem el az édent, mondhatnám a boldog gyerekkort is. Az erkölcsi követelmények nagyon kemények voltak nálunk.*

KORMOS I.: Ki szabta meg?

NAGY L.: *Természetesen a családfő, de ezek a normák betartandók voltak a faluban is, hiszen az teljesség volt, a munka, etika, játék, szórakozás alkotott egységet. Valaki ha valamiben vétkezett, az nyilvánosan vétkezett, mert kitudódott, mindenki tudott róla, és az illető elítéltetett. Ez az erkölcsi rend fölbomlott, nagy zavarodás támadt, talán helyreáll majd, más minőségi formában. Nálunk az erkölcs volt a legfontosabb meg a munka. Ez apám, anyám részéről mutatkozott meg, ők voltak legközelebb hozzám. Tőlük tanultam a tisztességesen végzett munkának a becsületét. Azóta, ha valami jól megcsinálódott, én tisztelem, akár a művészetben, akár a mesteremberek munkáira nézvést.*

KORMOS I.: Istennel meddig voltál függő viszonyban?

NAGY L.: *Istennel függő, pörlekedő viszonyban voltam sokáig. Nagyon haragudtam, ha nem esett eső, mikor kellett volna, vagy ha annyira esett már, hogy rohadott minden. Ezt az ő számlájára írtam. Anyám is segített ebben. Sok szenvedése, örök gyötrelme, siránkozása megviselt engem is. Anyám sírása. Különösen a női sírást nem bírom elviselni. Anyám sokszor kifakadt: Ha van Isten, ezt nem engedheti meg! Viszont ha valami jól sikerült, mondtuk, hogy van Isten.*

KORMOS I.: Apád akarata tovább is fejed fölött volt.

NAGY L.: *Akarata sokáig irányított bennünket. Elég idős volt már, mikor Pesten tanultam. Reményei nem váltak be, így aggott el. Anyám pedig felülkerekedett, fel tudta emelni apámat, ha ő kicsit is becsípett, az ágyba tette. Nem volt már apai „diktatúra".*

KORMOS I.: Mikor megszülettél, azt gondolta apád, te leszel az örököse. Nem tudom, volt-e előtted a családban iskolázott ember.

NAGY L.: *Nem volt. Apám nem taníttatott volna még akkor sem, mikor látta, hogy lábam nem gyógyul meg. Anyám akarta, hogy tanuljak, sőt az egész család, a gyerekek tanuljanak tovább. Mert mindenünk a banké volt. Anyám akarata az volt, hogy jövőnk ne legyen azé.*

KORMOS I.: Pestre jöttél azzal az elhatározással, hogy költő leszel. Hogy lesz az ember költő?

NAGY L.: *Pestre azért jöttem, hogy művész leszek, festő, illetve grafikus. De akkor már írtam verseket. Kíváncsiságból. A verset egy magyar slágerszövegen tanulmányoztam először. Romániából átszökött egyik unokabátyám. Slágert énekelt románul. Magyarul így szólt: „Leszek a cselédje — lehozom a csillagot én." Izgatott nagyon, hogyan lehet a verset lefordítani, 10 éves voltam akkor. Leírtam a magyar és román szöveget egymás mellé, kíváncsi voltam, hogy a betűk száma egyezik-e; nem egyezett, mert nem tudtam még a szótagról, ami fontos az ilyen versben. A versfordítás kérdésével is ekkor találkoztam először. Tehát a kíváncsiság. Ahogy más mesterséget is kíváncsiságból próbáltam elsajátítani: az ácsmunkát, bognármunkát, cipészséget. Megírtam már, hogy 45-ben öcsémnek új cipőt csináltam.*

KORMOS I.: Hordta?

NAGY L.: *Viselte egész télen. A felsőrészt is én szabtam. A bádogosmunkával is otthon ismerkedtem meg. Tűzhelyünk sokszor elromlott, a sütő rossz anyagból készült. Anyámnak olyan erős sütőt csináltam, a tűzhely elégett, de a sütő az maradt. — Nem akartam Petőfihez hasonló költő lenni, elesni a csatatéren. Később voltak nagy kollektív érzéseim a 48—49—50-es években.*

KORMOS I.: Tehát Pestre jöttél, valamelyik népi kollégiumba kerültél, melyikbe?

NAGY L.: *Fölvettek az Iparművészeti Főiskolára grafikusnak, lakásom nem volt, csatangoltam a városban, és a Damjanich utcában rátaláltam egy alakuló kollégiumra. Szívesen fogadtak, 5-6-an csellengtek ott, de szervezték is a kollégiumot, B. Nagy László is köztük volt, akkor még Nagy László néven. Tetőtlen házban laktunk, vassodronyos ágyon, takarónk nem volt, vizünk csak úgy, ha a WC-tartályból mertük. Mikor a tagok megszaporodtak, elfoglaltunk egy másik épületet a mostani Gorkij fasor és a Dózsa György út sarkán. Verseim még nem jelentek meg, nem mutattam, csak egy lánynak a Zrínyi kollégiumban. De az elvitte az akkori Valósághoz, amit Lukács Sándor szerkesztett. 1947 karácsonyán megjelent 7 versem egyszerre. Mi, fiatal költők, akik akkortájt indultunk, hittel, nagy lendülettel vettünk részt az ország építésében. Láttuk, csodákat művel a magyar nép, a gazdasági élet máról holnapra helyreállt. Gondoltuk, itt az idő, hogy az ezeréves múlt rosszaságait jóra fordítsuk. 1949-ben Szófiába kerültem írói ösztöndíjjal, hogy a nyelvet megtanulva fordítsam a bolgár költészetet. Ott éltem másfél évig. Hazatérve mást láttam, megdöbbentem, leszegényedve az ország, a mezőgazdaság tönkrement, az egyéni gazdaságok kifosztva. Az állatállomány teljesen lecsökkent, már vitték az anyakocákat is beszolgáltatásba, az előhasi tehénkéket is. Láttunk, láttam egy szomorú, tragikus rablógazdálkodást. Az 56-os dráma akkor kezdődött. Kezdetben azt gondoltam, hogy nézőpontom rossz, s nem okoltam a felső vezetést. Kiderült, hogy a fejétől romlott meg az ország élete. Költészetemben ez úgy jelentkezett, illetve csak jelentkezgetett, mert teljes habozás volt az 52-es év számomra — felemás költészetet írtam, nagyszerű eredményekről, de a rosszról is. Az Aszály című versem, amit otthoni élményből írtam, arról szólt, hogy itt már nagy baj van. Egyre inkább következtek azok a verseim, melyek 48—49-es fölfogásommal ellenkeztek. Ezeknek a teteje a Gyöngyszoknya című versem. Ilyen verseket azért írtam, hogy megmentsem a magam tisztességét, költői becsületét. Természetesen, ami jó volt előtte verseim közt, vállalom, mert bolondnak tartom, aki eldobja a jót a tisztogatáskor.*

KORMOS I.: Amikor hazamentél, mit szólt apád, aki gondolhatta, hogy ez a te világod, te vagy érte a felelős. Mit tudtál mondani neki?

NAGY L.: *Így szólt: „Barátom, rosszul gondolkodsz! (Nem mondta, hogy fiam, vagy Laci.) Itt van ez a gumipitypang, ezt kell töméntelen mennyiségben termelni, azt hiszik, ebből autókerék lesz." Mert mi akkor önellátók akartunk lenni. Hivatkozott arra, hogy a balatoni szőlőket kivágják, citrommeg narancsfákat ültetnek helyettük. Teljes esztelenségnek tartotta. Mondtam, majd elmúlik. Vélekedése szöget ütött a fejembe. Mondta, ilyet nem szabad csinálni, elvesztitek erőtöket, nem lesz hívetek senki! A költők valamennyien jót akarnak, ez nem közhely. De nekem el kell hitetnem, hogy jót akarok, ez pedig nehéz, még akkor is, ha teljes költői fegyverzetben irok, esetleg remekművet. S lehet, hogy akkor sem adnak nekem igazat.*

KORMOS I.: Ez a felelősségérzet. Visszamehetünk költészetünkben messzi időkbe, amikor mindig felelősnek érezték magukat a költők felelőtlen vezetőkért. A te esetedben az lehetett, hogy érezted, itthon vagy, mégse vagy itthon.

NAGY L.: *Költészetünkben kezdet óta láthatjuk a költői felelősséget a haza, a nép iránt. Említem Janus Pannoniust, Balassit, Zrínyit, később Csokonait, Petőfit, Aranyt, Ady Endrét, József Attilát, Illyést és még tovább. Hozzá-*

A KÖLTŐ ÉDESANYJA

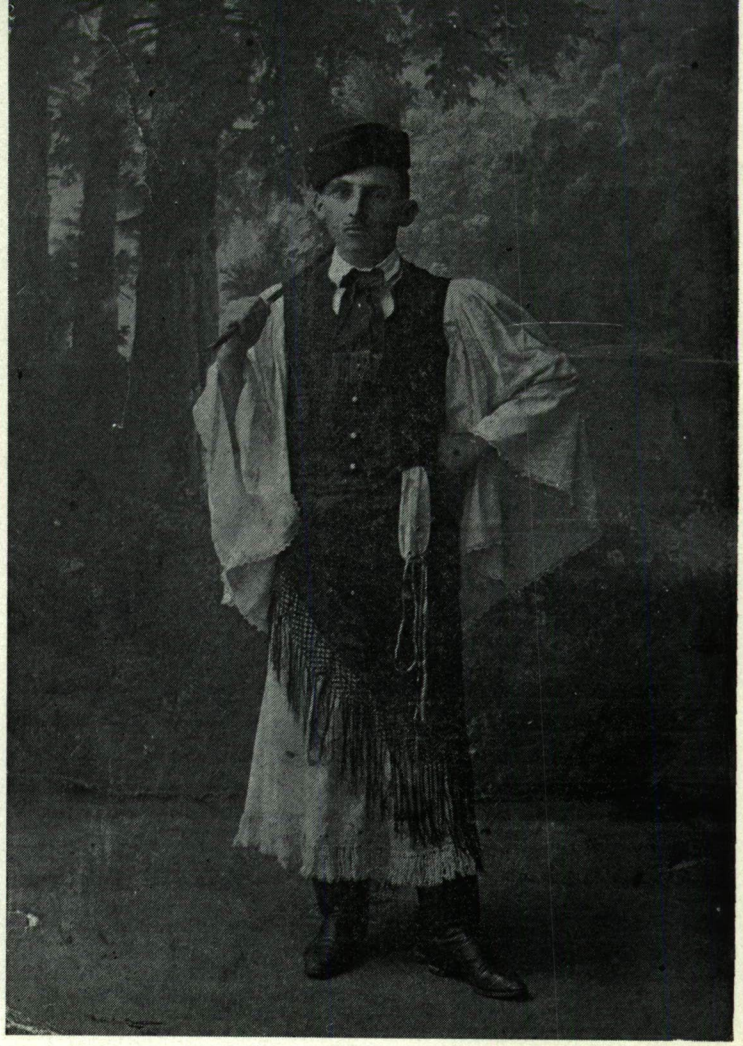

ÉDESAPJA, LEGÉNYKORÁBAN, MINT A „SÁRGA CSIKÓ" FŐSZEREPLŐJE

ISZKÁZI KÉPEK

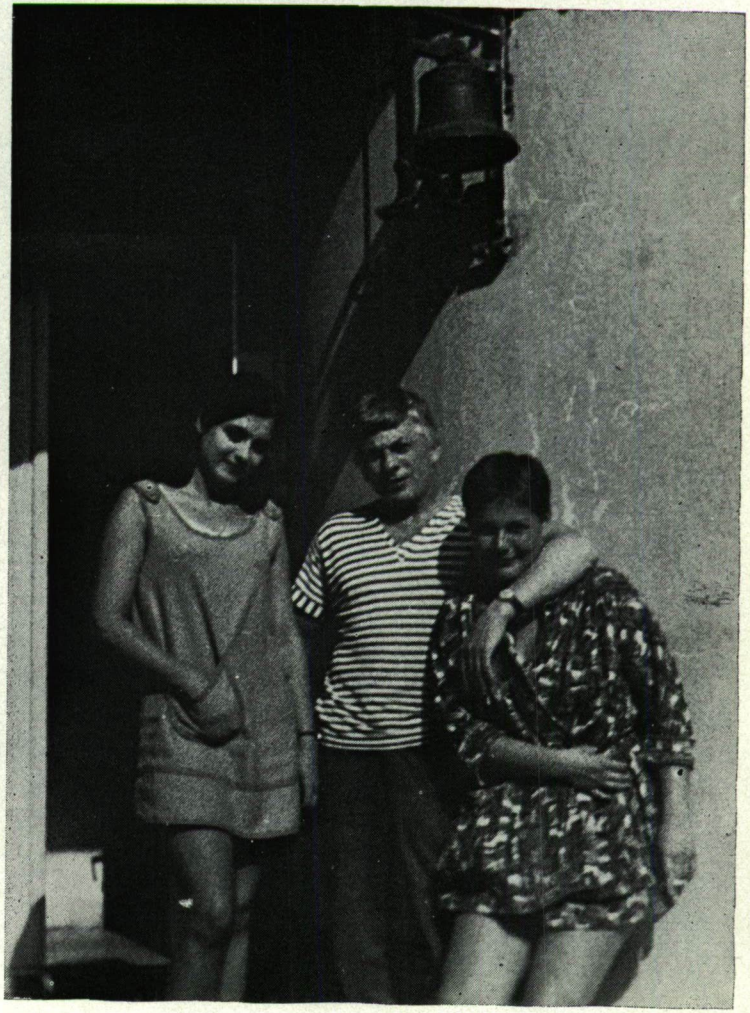

BULGÁRIÁBAN

WEÖRES SÁNDORÉKNÁL

OTTHON

juk menekültem abban az időben. Ők támogattak engem. Írtam is egy versben: „Poéták, csodanyelvek, ivadékuknak jajos versekkel fölnevelnek." Mindig ehhez a hagyományhoz ragaszkodtam, tudván, hogy legtöbbször nem voltak jó politikusaink. Mint költő érzem a felelősséget, a költő nem menekülhet, amit egyszer rosszul csinált, az nem egyéni dolog, nem lehet azt mondani: tévedtem. A költő nem tévedhet.

SZEGEDI TANÍTÓKÉPZŐ INTÉZET KÖNYVTÁRA

KORMOS I.: Jutott-e eszedbe, hogy másutt élj?

NAGY L.: *Hogy másutt üssem fel a sátorfámat? Erre gondolsz?*

KORMOS I.: Nem Pestre, hanem hazán kívül.

NAGY L.: *Nem jutott eszembe soha. Csak a határokon belül gondoltam erre. Nem jutott eszembe, hogy másutt költő lehetek, folytathatom, amit itt kezdtem.*

KORMOS I.: Melyik pontja a világnak, ahová elutaznál szívesen?

NAGY L.: *Szívesen utaznék Spanyolországba, nagyon megkedveltem a spanyol népet, főleg Lorcán keresztül. Túl a kontinensen nincsenek olyan dolgok, melyek nagyon vonzanának. Kétszer volt lehetőségem, hogy Amerikába menjek, lemondtam. Ázsiába inkább mennék.*

KORMOS I.: Bartókról nagyon fontos verseket írtál.

NAGY L.: *Két verset írtam. Elsősorban erkölcsi tartása hatott meg. Zenéjéből tanultam ritmikát, kompozíciót, még aranymemtszést is. Zenéje sarkallt arra is, hogy a népköltészetben keressem azokat az értékeket, melyeket fölhasználhatok, erős metaforát, szabad lelkületet.*

KORMOS I.: Mi a véleményed az egyszerűségről, közérthetőségről?

NAGY L.: *Anyám is mondja, hogy korai verseimet könnyebben érti, a többiek előtt se áll értetlenül, de szeretné, ha tisztábban, nem ilyen bonyolultan írnék. Ez a közönség szava is, mondhatnám. Azonban manapság bonyolultabb a világ, ha mindent el akarok mondani, egyszerűen nem tudom. Hiányos az esztétikai nevelés is nálunk. Nem szeretem, akik egyszerűségből akarnak levizsgáztatni. Akik örökké ezt követelik tőlem, szolgaságba kívánnak hajtani, hajlítani.*

KORMOS I.: A tudományokról, matematika, fizika és más természettudományról milyen szinten tudsz gondolkozni?

NAGY L.: *Matematikában vagyok a legképzetlenebb, noha tanultuk iskolában. Ehhez szeretnék legjobban érteni. A többi egzakt tudományt magas szinten és figyelemmel kísérem, de főleg a biológia érdekel mostanában. Azonban, amit a tudósok se fognak át, hiszen a tudományok nagyon szakosodtak, én hogyan tudnám átfogni? De törekszem. Megszűnt az áldásos állapot, hogy az emberi kultúra egységes egy-egy elmében, például együtt volt a filozófia, matézis, logika, művészet, művészettörténet.*

KORMOS I.: Véleményed szerint milyen helyet találtál magadnak a magyar költészetben?

NAGY L.: *Még életben vagyok, megérhettem, hogy verseim érvényt szereztek maguknak. Ezért csak annyit tettem, hogy megírtam őket. Nem szervezkedtem, érvényességük irodalomban és társadalomban így is megvan. Ennek örülök.*

KORMOS I.: A jövőt, ezutáni költészetedet milyennek gondolod?

NAGY L.: *Gondolom, hiszem, hogy költészetem lényege nem változik meg. A hazai és nagyvilági ügyek érdekelnek ezután is. Az égető kérdések. Mondtam már, hogy bölcsebb koromba léptem. Tudok mosolyogni, múltamon is, magamon is. Szeretném, ha nem kellene a mezes és meztelen drámákat versbe vadásznom. Szeretnék játékosabb költő lenni. Már nem tartom olyan fontosnak személyemet. Az ilyen fontosságból adódnak a tragédiák. Elkészültem már minden jövőbeli rosszra, a halálra is. Nagyon szeretem az életet, de a halál már nem probléma előttem. Tehát a rosszat fölkészülten várom. De a jövőbeli jóra, emberi fenségesre, érzem, készületlen vagyok. Mert kételkedem. Kételyeim gyötörnek. Gyanakszom.*

KORMOS I.: Mire gondolsz?

NAGY L.: *A múlt században, de előtte is hangoztatták, manapság is hallom sokszor: Az ember jó. Der Mench ist gut. Azonban tudjuk, hogy az ember csak szellemével emelkedett ki úgy-ahogy a természetből — a teste, biológiai fölépítése teljesen természeti. Így hát az ember természete agresszív is. Tudjuk, hogy a cromagnoni emberek lebunkózták, leöldösték a neandervölgyi embereket. Elfoglalták barlangjukat, vadászhelyüket. Ez az öldöklés a mai napig is tart. Nem javult az ember azóta. Tehát az ember története egy véres csillag, a Káin csillaga alatt kezdődik. Most eretnekséget mondok neked. Megkövezhetnének egyfelől a keresztény, másfelől a szocialista tradíciók hívei. Miért? Ugyebár írva és jövendölve van a végső kiegyenlítődés, az ellentétek feloldása, a nagy harmónia, az örök béke, boldogság. Mit lehet ehhez tenni? Igen, a társadalmi kategóriákat megszüntetjük. Ezen a vidéken, Európának ezen a felén valóban meg is szüntettük, remélem, hogy másutt is ez történik. De marad a kérdés, ez pedig az, hogy ember és ember közt különbség van. Nincs a világon, értve a világot a földgolyóra, olyan ember, akinek ujjlenyomata azonos lenne másokéval. Ez is mutatja, hogy természetünkben, ösztönünkben különbözünk a másik embertől. Megmarad továbbra is, gondolom, a természeti ember biológiai vonatkozásban, ösztöneiben is. Önzőek vagyunk, büszkék, hiúak vagyunk, szelídek vagyunk s gorombák, született gyilkosok, kéjencek, martalócok. Tehát jók és rosszak vagyunk, emberek vagyunk, esendőek vagyunk.*

KORMOS I.: Mégis, látsz reményt?

NAGY L.: *Látok, de előbb elmondom, hogy van egy közhely, közmondás, ha úgy tetszik, népi mondás: csak a sírban vagyunk egyenlőek. Ezzel a közhellyel már most farkasszemet kell néznünk. A jövőben az emberen változtatni lehet művi úton, tehát lehet csinálni szorgalmas, szelíd és egyéb embereket. A kérdés csak az, nem változik-e meg úgy az ember, hogy már nem ember többé, hogy ama megírt, jósolt, szinte naponta elmondott örök béke, harmónia, boldogság elfogadja-e ezeket a teremtményeket, lényeket, alkalmasak lesznek-e erre az édenre? Számoljunk le végre a szentséges közhelyekkel. A remény? Nem tehetünk mást, mint amit eddig is tettünk, főleg humanisták: továbbra is a jobb emberi sors harcosai, partizánjai, titkos ügyvédjei legyünk. A reményt nem szabad föladnunk, hiszen a legnagyobb tragédiákból, katasztrófákból csak a remény segít kilépnünk, léphetnek ki a tömegek, akik sújtva vannak. Ugyanakkor legyen jogunk a kételyre is, ez is motorja a mi alkotó munkánknak. Kritikával kell néznünk saját munkánkat, másokét is. Egyre jobbat kell csinálnunk. Ez a célunk.*

KORMOS I.: Tegyük fel — amiről itt beszélgettünk, elmondtad itt a gondola-

taidat —, ez a film megmarad. Mit üzensz azoknak, akik száz vagy ötszáz év múlva ülnek szembe veled?

NAGY L.: *Ha lesz emberi arcuk egyáltalán, akkor csókolom őket. Emberi szellemük, ha lesz, tudatom velük, üzenem: csak ennyit tehettem értük.*

EZ LESZ AZ ARCOM

Nagy Lászlónak.

A mosoly szakállamon akad,
szél fújja szét a halottakat,
bogyós felhőkhöz bogyósnak
horsató-zúmára egek alatt.

Homlokom bőre ősz portája,
csontú-kapujás a szél terasza,
mely a bordák csapdája, nyomaszt,
tartott fogsz, emléki, ízű a tartott.

Ez a te arcod, a föld arca, életünk gyökeresedett arca —
zúmogok, ez lesz az arcom, szakrofág beszt fedőlegyek:

ÍME HALÁLLAL TÖLTEKEZETT
BALZSAM VÉDI ŐT A ZSIVAJBAN
MEGSIMOGATJA AZ EGET
A LEGTISZTÁBB MAGASBAN

Nagy László